

Vreemd vertrouwd

Want die waerheit wort dicke weder sproken ende weder proeft,
omdat men ghewin mint boven die waerheit.

(uit het Wiesbadense handschrift)

Voor Bert, Greet en Els

VREEMD VERTROUWD

De middeleeuwse mens en
zijn ideeënwereld

JOZEF JANSSENS

AUP

Afbeelding omslag: Miniatuur in een Italiaans handschrift (1340-1345) met het *Decretum Gratiani* en commentaar van Bartholomeus van Brescia. (Lyon, Bibliothèque municipale, ms. 5128, fol. 100 r°).

Op de achtergrond pentekening uit een middeleeuws Cicero-handschrift (Berlijn, Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, ms. lat. fol. 252, fol. 1 v°).

Ontwerp omslag: Xpair

Ontwerp binnenwerk: [kaDRIEs]

ISBN 978 94 6298 966 5

NUR 613 | 684

Uitgeverij AUP is een imprint van Amsterdam University Press.

© J. Janssens / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

TEN GELEIDE

Vorig jaar in september brachten mijn vrouw en ik onze vakantie door in de Ariège (Frankrijk). We bezochten er voor de zoveelste keer een reeks herinneringsplaatsen rond de katharen en hun tragische geschiedenis. Ik las er ook met veel voldoening het sympathieke boekje van Michel Pastoureau, *Les couleurs de nos souvenirs*, een essay dat in 2010 werd bekroond met de prestigieuze *Prix Médicis*.¹ Enkele dagen later bezochten we Saint-Lizier, het stadje met twee middeleeuwse kathedralen. Het toeval wil dat we in het bisschoppelijk paleis onverwacht in het ‘parcours artistique’ terechtkwamen en we met ‘l’art des couleurs’ *de visu* werden geconfronteerd met de ideeën van Pastoureau: de evolutie van de kleurensymboliek van zwart, blauw en rood van de oudheid tot op de dag van vandaag. Pastoureaus essay is zowat een résumé van zijn carrière als mediëvist, vol anekdotes, nieuwe onderzoeksrichtingen en verrassende inzichten, erg autobiografisch ook. Bovendien bestudeert hij doorlopend de verbanden tussen het middeleeuwse verleden en de huidige maatschappij. Dat bracht me op ideeën toen Katrien de Vreese (Amsterdam University Press) me enkele weken later voorzichtig polste of ik geen nieuw boek in petto had.²

Een kwarteeuw geleden had ik, onder de indruk van Eco’s *Naam van de roos* en de toen uitdijende middeleeuwengolf, een populariserend boek geschreven om te beklemtonen dat de middeleeuwse denkwereld fundamenteel verschilt van ons huidig mens- en wereldbeeld: *De middeleeuwen zijn anders* (Davidsfonds, 1993). Kennismaking met die periode, zo betoogde ik toentertijd, was als reizen naar verre, exotische oorden met totaal andere denkbeelden en gewoontes. Maar dat was 25 jaar geleden. Was het geen tijd om een vervolg te overwegen, nu de verworvenheden van de explosieve middeleeuwenbelangstelling stilaan duidelijk zijn geworden? Het was meteen een mooi alibi om mijn carrière met een overzicht af te sluiten.

Overzichten zijn broodnodig. Want hoe sterk sommigen het failliet van álle verhalen en de onmogelijkheid van een literatuurgeschiedenis ook mogen beklemtonen, wetenschap die naam waardig mag zich niet aan synthese onttrekken.³ Ondanks de overtuiging dat die enkel voorlopig kan zijn, is een samenvatting van nieuwe inzichten absoluut noodzakelijk om wetenschappelijk vooruit te gaan. Ze vormen de spreekwoordelijke schouders van de reuzen waarop wij als dwergen steunen om verder te kunnen zien dan die reuzen zelf konden.⁴ Ik zou het een fijne gedachte vinden dat ik er ietsje heb kunnen toe bijdragen dat jonge neerlandici zich niet door dezelfde moeilijkheden moeten worstelen, niet in dezelfde valkuilen sukelen als de naïeve onderzoeker die ik indertijd was. Deze synthese richt zich dus niet in de eerste plaats tot de geroutineerde vakgenoten. Behalve beginnende onderzoekers zou ik als lezers graag nieuwsgierige studenten taal- en letterkunde verwelkomen, historici in spe, maar ook cultuur- en literatuurhistorisch geïnteresseerde leken en de vele enthousiastelingen die begaan zijn met ons oudste erfgoed. Dus geen geleerden die op de grens van het bekende en het onbekende speuren naar nieuwe vragen, fijnere onderscheidingen en meer problemen, maar kritische leken die graag actuele informatie krijgen en willen weten hoe die kennis tot stand is gekomen.⁵ Ik voel me wat dat betreft erg verwant met Judith Herrin, een leeftijdsgenote, emeritus aan het King’s College in Londen. Als beroemde byzantinologe maakte ze het volgende mee. Op een middag in 2002 klopten twee werklu aan bij haar werkkamer; ze waren bezig met herstelwerkzaamheden in het gebouw en raakten geïntrigeerd door het bordje op haar deur, dat ‘Professor of Byzantine Studies’ vermeldde. Samen hadden ze besloten haar te vragen wat ‘Byzantijns’ dan wel betekende. In de overtuiging dat daarover weinig boeken bestonden die boeiend genoeg waren om de belangstelling te

wekken van bouwvakkers, besloot ze dat attractieve boek zelf te schrijven. Het werd een kanjer: *Byzantium. The Surprising Life of a Medieval Empire* (2007).⁶

Een synthese is uiteraard subjectief. Ik heb me laten leiden door mijn eigen specialisatie. De middeleeuwen beperk ik op die manier tot de periode van de elfde tot de vijftiende eeuw, toen de volkstalige literatuur in Europa schuchter om de Latijnse hoek kwam kijken, maar gaandeweg de vadertaal door de moedertaal verdrong.⁷ Ik heb me in mijn onderzoek in hoofdzaak beziggehouden met epische en didactische teksten, met enkele zijsprongen naar de lyriek en de religieuze literatuur. Mystiek, toneel en de zogenaamde *artes*-teksten (geschriften over kennis en kunde) blijven zo goed als buiten beschouwing. Maar ook binnen mijn eigen terrein zijn de lacunes reuzegroot. Eigenlijk blijf ik dicht bij de canon, om toch enigszins bij bekende stof te kunnen aanknopen.

Ik hanteer, naar het voorbeeld van Pastoureau, de vorm van het essay: eigenzinnig in zijn selectie, ruim in zijn blikveld en verbanden, persoonlijk in de stellingnames en met een autobiografische inslag als bindings-saus. Men heeft mij dat ooit kwalijk genomen. Toen ik in een artikel over de Slag bij Woeringen (1288) verwees naar mijn dochter, die uit volle borst het lied 'Harba lorifa, zong den hertog' ten beste gaf, vonden historici van mijn faculteit dit een vorm van ongepast narcisme.⁸ Mijn synthese van de ontwikkelingen binnen de studie van de middeleeuwse letterkunde van de laatste decennia kan echter niet anders dan subjectief zijn, vermits ik er wetens en willens deel van uitmaakte en ik er als *insider* over mag getuigen. Een heikel punt vormen de noten, die ongebruikelijk zijn in een essay. Ik heb gearzeld, maar uiteindelijk vond ik een boek als dit zonder notenapparaat oneerlijk. Tal van nieuwe inzichten verkreeg ik immers niet uit eigen onderzoek, maar ontleende ik dankbaar bij de vele collega's met wie ik samen het mirakel van de turbo-medioneerlandistiek verwezenlijkte. De noten zijn een eerbetoen aan hun engagement en creativiteit. Noten stelden me ook in de gelegenheid om wetenschappelijke polemieken, signaturen van handschriften en bijkomende in-

formatie uit de lopende tekst weg te halen, wat hopelijk de leesbaarheid ten goede is gekomen.

Tot zover de vorm. De inhoud sluit aan op het boek van 1993, maar begint met een recente geschiedenis van de vakbeoefening.⁹ Van Oostrom pleitte in zijn inaugurale rede te Utrecht voor een tweesporenbeleid in de letterenstudies: een grensverleggend wetenschappelijk en een boeiend publieksgericht. 'Onze twee sporen zijn beslist niet doorlopend be-gaanbaar; maar de discipline als geheel moet dat nadrukkelijk wel blijven doen, en soms zelfs in dezelfde activiteit een soort van evenwichtskunst nastreven.' En hij voegt eraan toe: 'want ook de leken willen wel eens zien hoe wetenschap echt werkt, en kennis niet alleen hapklaar zien opgediend als eindproduct, maar meebelevens als proces.'¹⁰ De eerste twee hoofdstukken proberen daaraan tegemoet te komen: *In de achteruitkijkspiegel* en *Avontuurlijk lezen?* Van Oostrom ging in diezelfde oratie nog verder: 'Omgekeerd heeft ook de vakbeoefening te winnen bij geregelde vaccinatie met omgevingsserum, zonder hetwelk geesteswetenschap gemakkelijk geestloos wordt.' Dat laatste wordt weleens vergeten, maar het is me uit het hart gegrepen en heeft de teneur van het derde hoofdstuk bepaald: *De middeleeuwen springlevend*. Vooral hier is niet gestreefd naar volledigheid. Het hoofdstuk bevat dus geen overzicht van alle initiatieven die de middeleeuwen willen doen herleven; ik heb me beperkt tot die dingen die ik op mijn persoonlijke queeste heb meegemaakt.¹¹

Het vierde en vijfde hoofdstuk verduidelijken de dubbele stellingname uit de titel: *vreemd* en *vertrouwd*. *De middeleeuwen waren écht anders* beklemtoont nog maar eens de leidende gedachte van mijn boek uit 1993, maar gaat nu dieper in op de betekenis van heiligenlevens en mirakelverhalen. Het hoofdstuk *Moderner dan gedacht* peilt naar vertrouwde patronen in het beschaafde verkeer van mensen onder elkaar en in hun verhouding tot God. In 1993 eindigde ik mijn boek met de interpretatie van *Karel ende Elegast*. Thans eindig ik mijn betoog, aansluitend op de vernieuwingen van de lekenvroomheid in de veer-

tiende eeuw, met een analyse van de subtiliteit in de hoofse Marialegende *Beatrijs*.

De titel van dit boek vertelt nog iets meer. De middeleeuwse ideeënwereld is niet enkel *vreemd* en *vertrouwd*, ze is ook *vreemd vertrouwd*. Deze contradictio in terminis is bedoeld. Bij nader inzien zijn tal van waargenomen verschijnselen voor ons herkenbaar. Dat mensen naar oplossingen zoeken om zonder fricties met elkaar om te gaan, is een universeel gegeven; het klinkt vertrouwd in de oren. Maar om dan in een hoogst militant milieu een compleet onriederlijke minnaar als Floris in *Floris ende Blancefloer* van Diederic van Assenede neer te zetten, heeft iets vreemds. Het lijkt vanuit onze pacifistische mentaliteit erg herkenbaar, modern zelfs, maar het heeft al bij al vermoedelijk minder te maken met een Erasmiaanse vredeswil of een ‘Nooit meer oorlog’ dan met een klerikale mentaliteit die boeken prefereert boven het zwaard.¹² Een vertrouwde situatie, maar eigenlijk toch iets minder modern dan gedacht. Vertrouwd lijkt ook het motto bij deze inleiding (uit het Wiesbadense verzamelhandschrift): ‘Want de waarheid wordt dikwijls tegengesproken en verworpen, omdat de mensen meer geven om geldelijk gewin dan om de waarheid.’¹³ Het zou zonder meer een actueel krantencommentaar kunnen zijn bij Trumpiaanse uitspraken die uit winstbejag de realiteit vervalsen tot *fake news* of *alternative facts*. De zin komt evenwel uit een veertiende-eeuwse dialoog van een mondige vrouw met een traditionele geestelijke en heeft niets met kapitalisme of moderne nieuwsgaring te maken. Hij staat in een pleidooi voor de emancipatie van vrome leken, die in een ondergeschikte positie verkeren tegenover een hoogmoedige en al te zeer verwereldlijkte clerus. Ook hier geldt: vreemd vertrouwd. En de moderne voorkeur voor blauw, gematerialiseerd in de immens populaire jeans, spoort merkwaardig met het favoriete blauw van de late middeleeuwen, maar is daar verwarrend genoeg zowel de heilige kleur van Onze-Lieve-Vrouw als symbool voor de lichtzinnigheid van de wereld.¹⁴ Hoe verast we soms – terecht – staan te kijken van sommige middeleeuwse verschijnselen, het blijft toch ook op-

passen dat we die verbazing niet opvullen met projecties van onze dromen, verzuchtingen en verwachtingen en zo onze eigen, persoonlijk gefotoshopte middeleeuwen creëren.

Rest mij enkel nog een aantal mensen te bedanken. Vele mensen hebben me geholpen met informatie, foto’s, tips, ideeën, overdrukjes en ontleende boeken: Jos Biemans (UvA), Rick de Leeuw (schrijver), Marc de Smet (Tapijt van Assenede), Jorn Hubo (student UGent), Ludo Jongen (ULeiden), Ann Kelders (KBR Brussel), Jean-Luc Leclanche (universiteit van Limoges), Orlanda Lie (Universiteit Utrecht), Johan Oosterman (KU Nijmegen), Pieter Seuren (Max Planck Institute for Psycholinguistics), Remco Sleiderink (UAntwerpen), André Stufkens (De Stichting Gebroeders van Limburg, Nijmegen), Veerle Uyttersprot (UGent), Wim van Anrooij (ULeiden), Rik van Daele (het Reynaertgenootschap, Sint-Niklaas), Bart Vandenbempt (Ridders Pynnock, Horst), Frits van Oostrom (Universiteit Utrecht), Werner Verbeke (KU Leuven) en Frank Willaert (UAntwerpen). Katrien de Vreese (AUP) en fotograaf Johan Geleyns (Roscan, beeldresearch) hebben mijn project voorbeeldig en vriendschappelijk begeleid. Bert Janssens heeft een heleboel digitale bestanden van mijn gecrashte pc gered, waarvoor een zucht van opluchting en grote dankbaarheid. Mijn kinderen Bert, Greet en Els hebben, elk op hun manier, de overdosis middeleeuwen verwerkt die hun te pas en te onpas werd toegediend. Ze zijn me steeds blijven aanmoedigen en steunen; daarom is dit boek aan hen opgedragen. En ik heb mijn leven niet gebeterd: mijn kleinkinderen overkwam hetzelfde lot, tot nader order zonder al te schadelijke gevolgen. Ze hebben er elk een beker (de Graal?) aan overgehouden. Met mijn vroeger lief en huidige vrouw Marie-Rose ben ik intussen al een halve eeuw de Europese middeleeuwen aan het verkennen; we hebben nog een lange weg af te leggen. Dat zij een even enthousiaste bewondering voor ons historisch patrimonium aan de dag legt, vertelt iets over de kracht van ware liefde, waarvoor mijn diepste dank.

INHOUD

I. IN DE ACHTERUITKIJKSPIEGEL | 10

Een schone slaapster | 10

Ridders en 'Flower Power' | 11

EEN RIDDERROMAN ZONDER RIDDER | 11

WETENSCHAP EN EMOTIES | 16

Een halve eeuw studie van de

Middelnederlandse letterkunde | 18

FILOLOGIE EN EXTREME

LITERATUURWETENSCHAP | 18

LONKEN NAAR HISTORICI EN

SOCIOLOGEN: DE FUNCTIONERINGS-

MILIEUS | 21

HET WONDERDECENNIUM 1987-1997 | 22

NIEUWE ACCENTEN | 24

Handschriftloze middeleeuwen? | 24

Meer dan tekstdragers | 24

Opmerkelijke details | 25

Verschillende banden en verzamel-
handschriften | 27

LITERATUUR IN CONTEXT | 28

Een Brugse schone ontvoerd | 28

Van liefdesbundel naar gebedenboek | 31

Jan Moritoen valt door de mand | 33

De Brugse context | 35

Functioneringsmilieu: hof, stad
of klooster? | 37

Een opgelapte Wartburg | 38

DE GRENZEN VAN HET MODEL | 43

EN NU ? | 44

II. AVONTUURLIJK LEZEN? | 46

Het risico van de versteende kangoeroe | 46

EEN VROUWELIJKE FURIE | 46

MAERLANT ALTERNATIEF? | 47

VERSCHUIVING NAAR HET NOORDEN? | 48

Kritisch, maar niet hyperkritisch | 51

EEN GEBORDUURD BANIER? | 51

EEN DICHTER-ONDERNEMER? | 53

Durven concluderen | 54

EEN FOUT SCHAAKBORD? | 54

HET RISICO VAN DE FATA MORGANA | 56

Een keizer als dief? | 57

Ironie, en nog dramatisch ook? | 58

Met een dubbele lens | 61

Knipoogjes van de verteller | 62

Meer betekenislagen | 65

OVER VOOROORDELEN EN MISVERSTANDEN | 69

Ik zag de aardbol ver in de diepte | 69

Onuitroeibare clichés | 75

III. DE MIDDELEEUVEN SPRINGLEVEND | 78

De middeleeuwen opnieuw beleven? | 78

DE RODE RIDDER ACHTERNA | 78

DE GEBROEDERS VAN LIMBURG ACHTERNA | 81

MIDDELEEUWSE KASTEELBOUWERS
ACHTERNA | 82

MIDDELEEUWSE BORDUURSTERS ACHTERNA | 83

Bayeux als voorbeeld | 83

Dichters in beeld | 85

DE VOS ACHTERNA | 86

EN VEEL MEER NOG | 87

Nostalgie en misbruik | 88

VAN COMLOT NAAR EEN NIEUWE
SPIRITUALITEIT | 88

INVENTED TRADITIONS | 91

MIDDELEEUVEN VOOR EIGEN GEBRUIK | 92

Waarom nog middeleeuwse teksten lezen? | 96

ONZE CULTURELE BAGAGE | 96

PLEISTERPLAATSEN VAN HET GEHEUGEN | 97

EEN EUROPEES VERHAAL | 99
EN NOG AANGRIJPEND OOK ... | 104
MET EEN DIEPE BOODSCHAP | 109
RELATIVERENDE OMGANG MET HET
'ANDERE' | 110

IV. DE MIDDELEEUWEN WAREN ÉCHT ANDERS! | 112

Hedendaags narcissisme | 112

OVER BOEREN EN ANDERE ZOTTEN | 114
OVER SCHONE VROUWEN | 118

Meerzinnige kleuren | 119

RODE EN ROSSE SCHURKEN | 119
EEN GELE KAART | 123

Want dieren zijn net als mensen ... | 125

SPIEGELS VOOR DE MENS | 125
MIJNHEER DE UIL | 129
DE PERFIDE VOS | 135

Leugens om best wil? | 138

EEN HEILIGE KINDERVERSCHRIKKER | 139
BIOGRAFIE OF MORELE LES? | 143

V. MODERNER DAN GEDACHT | 150

Hoe word ik een beschaafd mens? | 150

DE MAAKBARE WERELD | 150
HOOFSEID VOOR IEDEREEN | 152
MET TOESTEMMING VAN BROERLIEF | 156
DE MORAAAL VAN DE BURGER | 156
VROUWEN AAN DE MACHT? | 157
'SNEEUWPOPPEN' IN 2007 | 160

Reacties op een uitdagend model | 161

HOOFSEID ONTMASKERD | 161
EEN NIEUWE SPIRITUALITEIT | 163

Zoektocht naar het vuile en het vieze | 163
God als mens | 166
Kritische lekenvroomheid | 169

Middeleeuwse porno? | 172

Een westerse identiteit? | 175

VI. HOOFSEID EN DEVOTIE ... | 178

Handschrift en ontstaansmilieu | 178

BRUSSEL MET EEN VRAAGTEKEN | 178
EEN BOEKENCENTRUM VOOR LEKEN | 180
EEN HANDSCHRIFT MET STADSPRETENTIES | 181
RUUSBROEC EN BEATRIJS | 181
EEN BEKEND MARIAMIRAKEL | 183
BRABANTS OF VLAAMS? | 184

Een complex geslepen diamant | 185

EEN HOOFSE JONGELING | 185
Spreken op twee vlakken | 186
Kleren maken de ... hoofse vrouw | 190
EEN 'HORS D'OEUVRE'? | 192

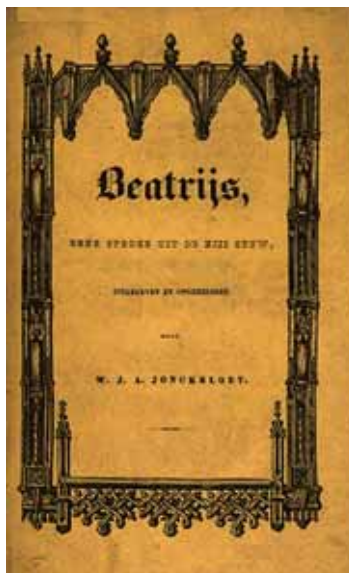
NOTEN | 194

BIBLIOGRAFIE | 205

I IN DE ACHTERUIT- KIJKSPIEGEL

Een schone slaapster

De vader van de Middelnederlandstiek, de Leidse hoogleraar Willem Jonckbloet, had als eigenzinnige student in de Koninklijke Bibliotheek van Den Haag het prachtige handschrift 76 E 5 ontdekt. Op 24-jarige leeftijd gaf hij in 1841 de tekst uit van het ontroerende Mariamirakel en doopte het *Beatrijs*. Daarmee – zo schrijft Frits van Oostrom op onna-

Jonckbloets editie van de *Beatrijs* in 1841: het begin van een indrukwekkende reeks tekstuitgaven. (Exemplaar van de druk bij A.D. Schinkel, 's-Gravenhage, 1841)

W.J.A. Jonckbloet (1817-1885), de man die, zoals hij het zélf formuleerde, er alles aan deed om het vak (de studie van de Middelnederlandse taal- en letterkunde) 'vooruit te sjuouwen'. Hij wordt inderdaad algemeen beschouwd als de vader van de Middelnederlandstiek. (Leiden, Academisch Historisch Museum)

volgbare wijze – ‘kuste hij een schone slaapster wakker’, inderdaad één van de parels van onze Middelnederlandse letterkunde.¹ De enthousiaste student merkte rondom zich, ook in het universitaire milieu, weinig animo rond ons middeleeuws literair erfgoed. Anders dan in België, zo stelde hij in de *Voorrede* van zijn editie, heerst er in het noorden voor onze oude letterkunde ‘de volslagenste apathie’. Met Ovidius verzuchtte hij: ‘Cedimus? An subitum luctando accendimus ignem?’ (uit de *Amores*, 1.2, v. 9) Geven we ons gewonnen of wakkeren we het plotse vuur aan door te vechten?² Hij koos voor het laatste, met een merkwaardig resultaat: de schone slaapster kreeg een sterk en indrukwekkend nageslacht.

Ik heb mezelf ooit dezelfde vraag gesteld. Weliswaar niet in het Latijn; ik kende Ovidius niet zo goed als de erudiete Jonckbloet (die het citaat overigens oneigenlijk gebruikte) in een tijd waarin het Latijn nog de universiteitstaal was.³ De ironie wil dat, toen ik een en ander in de jaren zeventig van vorige eeuw overdacht, de situatie in vergelijking met de eeuw voordien volledig was omgedraaid: de studie van de Middelnederlandse letterkunde verkeerde in Vlaanderen in zware ademnood. Van de ‘warme drift ontgloeid voor de gemeenschappelijke taal onzer vaders’ was in België niet veel meer te bespeuren. Donker pessimisme droop van de inleidende bladzijden die ik in 1993 schreef in *De middeleeuwen zijn anders*, uitgegeven bij het Davidsfonds.⁴ Terwijl het vakgebied in Nederland goed stand hield, was het in Vlaanderen huilen met de pet op: nauwelijks doctoraal onderzoek, weinig vernieuwing, weinig publicaties, geen wetenschappelijke projecten, grote schaarste binnen het academisch personeel.

Het mirakel kwam uit het noorden; we zullen er nog uitvoerig bij stilstaan. In de jaren tachtig bruisen activiteiten allerhande vanuit de universiteiten van Leiden, Amsterdam en Utrecht. Het waren binnen de vakgeschiedenis ongetwijfeld de woeligste, de meest dynamische jaren ooit. De periode kreeg de omschrijving ‘turbo-medioneerlandistiek’. Ze heeft het vakgebied, zeker in Vlaanderen, van de onder-

gang gered. Vlaamse mediëvisten konden hun karretjes met succes aan de Nederlandse TGV vasthaken. De schaduwzijde was een ongekende stroom aan publicaties. We hapten allemaal naar adem, maar nu door overdaad. De klacht ‘wie krijgt het allemaal nog gelezen?’ was niet denkbeeldig.

De middeleeuwen zijn anders uit 1993 was een product van die explosieve periode. De ondertitel *Cultuur en literatuur van de 12de tot de 15de eeuw* verwijst naar het Leidse pioniersproject onder leiding van Frits van Oostrom: *Nederlandse literatuur en cultuur van de Middeleeuwen* (gemeenzaam bekend als *NLCM*). In grote lijnen was de inhoud van het boek een inleidende cursus voor de eerstejaars Germaanse filologie, die ik juist in de jaren tachtig opstelde. De studie van de Middelnederlandse letterkunde is thans in rustiger water terecht gekomen; we hebben er voor de middeleeuwen drie lijvige delen geschiedenis van de Nederlandse literatuur en tal van nieuwe naslagwerken en publicatiereeksen bij gekregen. Het is tijd voor een nieuwe *round-up*. Dit boek kan dus gelezen worden als een vervolg op dat van 1993: De middeleeuwen zijn anders, *revisited*.

Ridders en ‘Flower Power’

EEN RIDDERROMAN ZONDER RIDDER

Een jonge moslim van hoge komaf is stapelverliefd op een christelijk meisje uit een lagere sociale klasse. De ouders van de jongen verzetten zich hardnekkig tegen de relatie, doch de liefde overwint alle tegenwerking en moeilijkheden; ze wordt uiteindelijk bezegeld in een huwelijk. Het zou een actueel gebeuren kunnen zijn in het Nabije Oosten, of welke plek dan ook waar godsdiensten op gespannen voet naast elkaar bestaan. Maar de kinderen heten Floris en Blancefloer. Het verhaal van hun lotgevallen is bijna negen eeuwen oud in de Franse versie van Robert d’Orbigny, honderd jaar jonger in de Middelnederlandse verta-

Overdreven gevoeligheid in een ridderroman? Floris is ten prooi gevallen aan de hevigste emoties; hij bezwijmt als hij hoort dat Blancefloer is gestorven. Ingekleurde pentekening in een handschrift uit het midden van de vijftiende eeuw van de Duitse vertaling van Konrad Fleck, *Flore und Blanscheflur*. (Heidelberg, Universitätsbibliothek, Cod. Pal. Germ. 362, fol. 60 r°)